
Sytuacja demograficzna województwa mazowieckiego

Alina Potrykowska

Województwo mazowieckie jest największym pod względem powierzchni i liczby ludności województwem w Polsce. W 2015 r. obejmowało obszar o powierzchni 35,6 tys. km² (11,4% powierzchni kraju), który zamieszkiwało 5349,1 tys. osób, tj. 13,9% ogółu ludności Polski. Stolica Mazowsza i kraju – Warszawa – jest największym miastem Polski, zamieszkiwanym przez ponad 1,7 mln osób. Mieszkańcy Warszawy stanowią blisko 1/3 mieszkańców województwa mazowieckiego i ok. 5% ludności Polski. Pod względem zagęszczenia ludności Mazowsze zajęło trzecią lokatę w kraju. Wskaźnik gęstości wynosił 150 osób na 1 km²; wyższy notowany był w miastach (1586 osób) niż na wsi (57 osób). W m.st. Warszawie na 1 km² przypadały średnio 3372 osoby.

Województwo mazowieckie jest jednym z czterech województw w kraju (obok pomorskiego, małopolskiego i wielkopolskiego), w których, w porównaniu z 2014 r., odnotowano przyrost ludności, przy czym w mazowieckim był on relatywnie największy i wyniósł 0,27% w 2015 r. Wyniki długookresowej prognozy ludności na lata 2014–2050, opracowanej przez GUS [GUS 2014, US 2016], wskazują na utrzymanie się tego trendu do 2028 r., po tym okresie prognozowany jest spadek liczebności populacji. Przewidywany jest również spadek liczby mieszkańców miast – obecnie ludność miejska stanowi 64,3% ogółu mieszkańców, a w 2050 r. prognozowany jest udział 63,3%. Zjawisko to będzie wynikiem rosnącego salda migracji w gminach wiejskich, położonych wokół dużych miast. Proces ten uwidacznia analiza danych za lata 2011–2015, na podstawie której można stwierdzić, że największy przyrost ludności wystąpił w powiatach koncentrujących się wokół Warszawy: piaseczyńskim (o 6,51%), wołomińskim (o 5,64%) i grodziskim (o 4,85%). Z kolei największy ubytek miał miejsce w powiatach usytuowanych na krańcach województwa: w lipskim (o 3,16%), sokołowskim (o 2,58%) i łosickim (o 2,47%) oraz niektórych powiatach grodzkich. Rozpiętość między powiatem o największym przyroście i powiatem o największym ubytku ludności wyniosła 9,67 pkt. proc. Analiza danych za lata 2011–2015 uwidacznia nie tylko depopulację obszarów peryferyjnych, ale również postępujący proces suburbanizacji, który można obserwować na przykładzie Warszawy oraz Płocka, Radomia i Ostrołęki.

Według prognozy, na Mazowszu w 2050 r. liczba mieszkańców wyniesie 5318,7 tys. osób, tj. o 1,9 tys. (o 0,04%) więcej niż w 2013 r. – roku bazowym prognozy.¹

¹ Monitoring wyników prognozy ludności Polski do 2015 r., prowadzony przez GUS, wskazuje na występujące już niedoszacowanie liczby ludności województwa mazowieckiego. W 2015 r. bilans ludności wykazał stan wyższy od prognozowanego o 8 tys. [Kozłowska 2017; <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/monitoring-wynikow-prognozy-ludnoscipolski-dla-2015-r-,7,4.html>].

Województwo mazowieckie jest regionem silnie zróżnicowanym pod względem demograficznym. W jego granicach zlokalizowane są zarówno powiaty zaludniające się (skoncentrowane wokół Warszawy), jak i wyludniające się (położone peryferyjnie). W latach 2011–2015 województwo mazowieckie, w obecnych granicach administracyjnych, odnotowało wzrost liczby ludności (o 1,2%). Uwzględnienie podziału według nowej klasyfikacji NUTS, która będzie obowiązywała od 1 stycznia 2018 r. i która dzieli Mazowsze na dwa regiony, wskazuje na różne kierunki zmian. Powiaty wchodzące w skład regionu Warszawskiego stołecznego, który obejmuje Warszawę wraz z dziewięcioma przyległymi powiatami, odnotowały w badanym okresie wzrost liczby ludności (o 2,9%). Natomiast powiaty wchodzące w skład regionu Mazowieckiego regionalnego notowały spadek (o 0,9) [Kozłowska 2017].

Zjawiska demograficzne, decydujące o stanie i zmianach liczby ludności w województwie, to: urodzenia, zgony oraz migracje wewnętrzne (międzywojewódzkie) i zagraniczne [A. Potrykowska 2017]. Na zwiększanie się liczby ludności województwa mazowieckiego największy wpływ mają migracje międzywojewódzkie, których saldo od kilkunastu lat jest dodatnie. Jest to wynikiem napływu ludności do Warszawy i ościennych powiatów, głównie w poszukiwaniu pracy. Kolejny element – przyrost naturalny – do 2005 r. wpływał na spadek liczby ludności w województwie, natomiast od 2006 r. notowana jest nadwyżka liczby urodzeń nad liczbą zgonów i w rezultacie dodatni przyrost naturalny. W porównaniu z 2014 r. liczba ludności województwa ogółem oraz miast zwiększyła się zarówno w wyniku dodatniego przyrostu naturalnego, jak i dodatniego salda migracji wewnętrznych. Na wsi natomiast zwiększenie liczby mieszkańców było wynikiem dodatniego salda migracji wewnętrznych i ujemnego przyrostu naturalnego. W Warszawie przyrost naturalny jest niski (0,8‰), co jest typowe dla społeczeństw wysoko rozwiniętych. Najwyższe wartości osiąga w młodych, przyciągających nowych mieszkańców, dzielnicach, takich jak Wilanów czy Białołęka.

W województwie mazowieckim (podobnie jak w kraju) poziom reprodukcji ludności nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń, tj. kiedy na 1 kobietę w wieku 15–49 lat przypada średnio 2 dzieci (optymalny współczynnik dzietności wynosi od 2,10 do 2,15 urodzeń dzieci). W 2015 r. współczynnik dzietności wyniósł 1,41 (przed rokiem – 1,38), przy czym na wsi był wyższy niż w miastach – 1,46 wobec 1,36. W żadnym z powiatów województwa mazowieckiego omawiany współczynnik nie osiągnął wartości optymalnej; najwyższy był w powiecie garwolińskim (1,64), a najniższy w gostyński (1,15).

Województwo mazowieckie, pomimo największego wśród pozostałych województw potencjału demograficznego, przejawia niekorzystne zmiany obserwowane w kraju i Europie. Dodatni przyrost naturalny i saldo migracji nie rekompensują niekorzystnych zmian w strukturze ludności według wieku. Nasila się proces starzenia się populacji, który jest jednym z najważniejszych wyzwań demograficznych województwa. Efektem zachodzących procesów demograficznych jest depopulacja obszarów położonych peryferyjnie w stosunku do centrum regionu. Koncentracja potencjału ludnościowego występuje głównie w Warszawie i otaczających ją powiatach. Silne zróżnicowanie pomiędzy centrum a peryferiami widoczne jest również w przypadku analizy poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego.

W dużym stopniu przestrzenne zróżnicowanie sytuacji demograficznej pokrywa się ze zróżnicowaniem poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego. Nasuwa się jednak pytanie: czy terytorialne rozwarstwienie zamożności (ekonomiczne) ludności, nierównomierny dostęp do edukacji czy usług zdrowotnych, które są ważne dla rozwoju kapitału ludzkiego – to następstwo określonej sytuacji demograficznej czy odwrotnie – te nierówności społeczne i gospodarcze zadecydowały o zróżnicowaniu sytuacji demograficznej województwa. Przeważa przekonanie, że przemiany demograficzne na Mazowszu (zwłaszcza osłabienie poziomu urodzeń, a także prawidłowości migracji wewnętrznych ludności, sprzyjających koncentracji i depopulacji obszarów peryferyjnych) są konsekwencją głębokich przekształceń strukturalnych, społecznych i gospodarczych. Ta zależność zwiększa jeszcze charakter wyzwań, przed którymi stoi polityka społeczna i gospodarcza regionu [Witkowski 2017].

Wszystkie cechy sytuacji demograficznej województwa mazowieckiego będą miały wpływ na decyzje dotyczące przyszłego rozwoju regionu w różnych obszarach życia społecznego i gospodarczego, poczynając od kształtowania polityki ludnościowej, w szerokim znaczeniu, polityki społecznej wobec seniorów, polityki zdrowotnej wobec różnych grup ludności, sytuacji na rynku pracy, z bezrobociem włącznie, politykę społeczną w zakresie kształtowania warunków życia, ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego, aż po tworzenie powiązań komunikacyjnych w kontekście przestrzennej dostępności usług różnego rodzaju, zwłaszcza miejsc pracy, edukacji, wypoczynku i innych sfer naszego życia. Rodzi się więc wiele pytań o wyzwania społeczne i gospodarcze, wynikające z obecnej i przyszłej sytuacji ludnościowej województwa.

Bibliografia:

GUS 2014, *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, GUS, Warszawa.

Kozłowska Z., 2017, *Sytuacja demograficzna województwa mazowieckiego – stan obecny i perspektywy*, Rządowa Rada Ludnościowa (materiał w druku).

US 2016, *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie mazowieckim w 2015 r.*, US Warszawa.